

De impact van populistisch radicaal-rechts

Matthijs Rooduijn

SOC 13 (1): 11–23

DOI: 10.5117/SOC2017.1.ROOD

Abstract

What is the political impact of the populist radical right (PRR)? In this essay, I assess to what extent PRR parties have influenced other parties, policies, people and polity. On the one hand, PRR parties have affected the positions of mainstream parties vis-à-vis the issue of immigration and thereby also actual policy making. Moreover, PRR parties have fueled political discontent among voters. On the other hand, PRR parties have not made mainstream parties more populist, and their *direct* impact on policy making has (so far) been limited. I argue that one of the most important consequence of the upsurge of PRR parties is that they challenge the system of liberal democracy. Moreover, I discuss how mainstream parties and academics should deal with this challenge. Mainstream parties must accept PRR parties as full participants in the public debate, but they should oppose all ideas that are incompatible with the principles of liberal democracy. We academics have a role to play, too. The system of liberal democracy is a necessary condition for the existence of an open and pluralist society in which science can flourish, academics can do their work, and we can all live in freedom. Academics have the moral obligation to protect that system.

1 De impact van populistisch radicaal-rechts

Wat is de impact van populistisch radicaal-rechts (PRR)? Dit is een vraag die vooral sinds 2016 – het jaar van de verkiezingsoverwinning van Donald Trump en de Brexit-stem – de gemoederen in de hele wereld flink bezig houdt. En wat opvallend is: het antwoord op die vraag lijkt iedere keer weer anders te zijn. Neem alleen al 2017. Laat op de avond van de Nederlandse Tweede Kamerverkiezingen op 15 maart concludeerde VVD-leider

en premier Mark Rutte dat Nederland 'ho' had gezegd tegen 'het verkeerde soort populisme'. Wilders had namelijk minder zetels weten te bemachtigen dan sommige peilingen eerder hadden voorspeld. Rutes boodschap dat 'het populisme' een flinke klap had gekregen werd door veel media overgenomen. En toen Marine Le Pen van het Franse *Front National* twee maanden later de tweede ronde van de Franse presidentsverkiezingen verloor van Emmanuel Macron was er voor veel journalisten geen twijfel meer over mogelijk: populistisch radicaal-rechts was op zijn retour. Althans... tot de Duitse verkiezingen in het najaar. Toen bleek dat de *Alternatieve für Deutschland* (AfD) met 12,6 procent van de stemmen in de *Bundestag* zou komen, sprak CNN op haar website alweer van een 'politieke aardverschuiving'. En toen de Oostenrijkse FPÖ meer dan een kwart van de kiezers overtuigd bleek te hebben op haar te stemmen en bovendien een belangrijke rol ging spelen bij de kabinetsformatie, leek iedereen het weer met elkaar eens te zijn dat de impact van populistisch radicaal-rechts enorm is.

Je zou het op basis van de grilligheid van de media-analyses in de afgelopen maanden niet zeggen, maar er is door politicologen, sociologen, communicatiewetenschappers en psychologen ontzettend veel onderzoek gedaan naar de politieke impact van PRR-partijen. Omdat 'politieke impact' een nogal brede term is, zal ik *Politics* met een hoofdletter 'P' hier opdelen in vier beter behapbare sub-p's: *parties, policies, people and polity* (zie Mudde 2013). In dit essay bespreek ik aan de hand van deze vier aspecten de impact van PRR-partijen.

Maar om vast te kunnen stellen wat de invloed van PRR-partijen precies is, moeten we natuurlijk eerst vaststellen waar we het over hebben. Over de definitie- en classificatiekwesitie wordt al decennia geschreven (zie Betz 1994; Eatwell 1996; Rydgren 2007). De wat mij betreft meest overtuigende (en inmiddels ook meest wijdverspreide) definitie komt van de Nederlandse politicoloog Cas Mudde (2007). Volgens hem stellen PRR-partijen drie boodschappen centraal: ze zijn nativistisch, autoritaristisch en populistisch. Nativisme is eigenlijk niets anders dan een exclusionistische vorm van nationalisme. Het is een ideologie die stelt dat de staat alleen bevolkt zou moeten worden door mensen van de eigen natie en dat alle 'non-native' mensen of ideeën een gevaar vormen voor de natiestaat. Dit nativisme wordt gekoppeld aan autoritarisme – een geloof in een strikt geordende samenleving waarbinnen overtredingen van de regels streng bestraft dienen te worden. Een partij die zowel nativistisch als autoritaristisch is noemt Mudde radicaal-rechts. Populisme staat relatief los van deze concepten. Het is de boodschap dat het goede volk wordt uitgebuit, verraden of gecorrumpeerd door een slechte elite, en dat beleid een zo direct

mogelijke uitdrukking zou moeten zijn van de wil van het volk. Populisme kan gecombineerd worden met vrijwel iedere ideologie; het is een soort kameleon die zich aanpast aan de kleur van haar omgeving (Taggart 2000). In verschillende landen zien we ook op dit moment voorbeelden van populistische partijen die niet radicaal-rechts zijn: *Podemos* in Spanje, *Syriza* in Griekenland en de *Movimento Cinque Stelle* in Italië.

2 Parties: reacties van gevestigde partijen

Als we willen weten wat de impact is van PRR-partijen, zijn er verschillende aspecten waar we naar kunnen kijken. Laten we eens beginnen met de vraag in hoeverre gevestigde politieke middenpartijen hun standpunten en gedrag hebben veranderd naar aanleiding van het succes van hun PRR-uitdagers. In principe hebben gevestigde partijen drie verschillende opties wanneer ze geconfronteerd worden met een PRR-partij (Meguid 2004). Ze kunnen: (1) de partij negeren en de thema's die de partij benadrukt links laten liggen; (2) het belang van de onderwerpen die de partij aansnijdt erkennen en ideologisch bovendien in de richting van de uitdager bewegen; of (3) het belang van de nieuwe thema's onderschrijven maar zich qua opvattingen juist van de uitdager afkeren.

Uit onderzoek blijkt dat met betrekking tot immigratie, het centrale thema van PRR-partijen, veel West-Europese middenpartijen voor de tweede 'convergentiestrategie' hebben gekozen; ze zijn steeds dichter tegen hun PRR-uitdagers gaan aankruipen. Met name rechtse middenpartijen (maar zeker ook middenpartijen die zich aan de linkerkant van het politieke spectrum bevinden) zijn als het gaat om het thema immigratie steeds restrictievere beleidsstandpunten gaan verkondigen (Abou-Chadi 2016; Han 2015; Van Spanje 2010). Denk bijvoorbeeld aan premier Mark Ruttes 'pleur op' en 'Normaal. Doen'. Of aan CDA-leider Sybrand Buma die in zijn H.J. Schoo-lesing van september 2017 stelde dat de 'gewone Nederlander' door globalisering en immigratie verweesd achterblijft. Zelfs PvdA-leider Asscher pleitte tijdens de verkiezingscampagne begin 2017 voor 'progressief patriottisme'. Een mooi voorbeeld is ook de voorman van de Oostenrijkse conservatieve middenpartij ÖVP, die de verkiezingen vooral heeft gewonnen dankzij een pleidooi voor een strenger immigratiebeleid. (Hij werd er door zijn PRR-uitdager, de FPÖ, zelfs van beschuldigd hun agenda te stelen.) Ook met betrekking tot de thema's Europese eenwording (Meijers 2017) en herverdelingsvraagstukken (Schumacher en Van Kersbergen 2016) lijken rechtse middenpartijen richting PRR-partijen te

bewegen op het moment dat deze partijen deze onderwerpen benadrukken en electoraal succesvol zijn.

Bij deze bevindingen dienen wel twee kanttekeningen te worden geplaatst. Ten eerste is het restrictiever worden ten opzichte van immigratie niet alleen een reactie op het succes van PRR-partijen. Zo blijkt uit onderzoek van Van Heerden et al. (2014) dat middenpartijen hun standpunten al zijn gaan aanpassen vóórdat PRR-partijen succesvol werden. Bovendien zijn ook in landen waar PRR-partijen geen electorale successen hebben geboekt middenpartijen restrictiever geworden op het gebied van immigratie (Alonso en Da Fonseca 2012). PRR-partijen fungeren dus als een katalysator voor het strenger worden van de immigratiestandpunten, maar het is belangrijk niet uit het oog te verliezen dat er ook allerlei andere factoren zijn die hieraan hebben bijgedragen – denk aan bijvoorbeeld globalisering en Europese integratie. Ten tweede hanteren middenpartijen niet op elk vlak een convergentiestrategie. Zo zijn ze bijvoorbeeld niet populistischer geworden (Manucci en Weber 2017; Rooduijn et al. 2014). Dit is niet zo vreemd. Populisme veronderstelt een harde kritiek op het functioneren van het politieke establishment. Aangezien traditionele middenpartijen per definitie onderdeel uitmaken van dit establishment, zou populisme neerkomen op fundamentele en daardoor strategisch zeer onhandige zelfkritiek.

Maar waar veel traditionele middenpartijen inhoudelijk gezien bepaalde standpunten van PRR-partijen overnemen, probeert een flink aantal van hen PRR-partijen op moreel vlak juist buiten te sluiten. Het meest extreme voorbeeld hiervan is een *cordon sanitaire*: het gezamenlijk afspreken dat PRR-partijen te allen tijde systematisch uitgesloten dienen te worden van iedere vorm van samenwerking op ieder niveau. In België, bijvoorbeeld, werd en wordt het populistisch radicaal-rechtse *Vlaams Belang* (VB, voorheen *Vlaams Blok*) buiten ieder samenwerkingsverband gehouden. In veel andere landen is er geen echt *cordon sanitaire* (meer). Toch worden PRR-partijen ook daar met grote regelmaat als moreel slecht en gevaarlijk neergezet (zie Van Heerden en Van der Brug 2017). Een van de leiders van de Duitse Groenen zei na het electorale succes van de AfD bijvoorbeeld dat de nazi's terug waren in de volksvertegenwoordiging. In Nederland liet voormalig D66-leider Thom de Graaf zijn afkeer van Pim Fortuyn blijken door Anne Frank erbij te halen. En de PvdA heeft jarenlang geprobeerd de PVV te isoleren door geen enkele motie van die partij te ondersteunen – zelfs niet als de partij het inhoudelijk gewoon met die motie eens was.

Aan de ene kant hanteren veel middenpartijen dus een strategie van het 'omarmen' van sommige van de standpunten van PRR-partijen, terwijl ze

aan de andere kant deze partijen op moreel vlak juist proberen buiten te sluiten.

3 *Policy: directe en indirecte invloed op beleid*

PRR-partijen hebben dus een behoorlijk grote invloed op andere partijen. Maar wat is hun invloed op de totstandkoming van regeringsbeleid? Uit een onderzoek van Tjitske Akkerman (2012) naar 27 regeringen in 9 landen tussen 1996 en 2010 blijkt dat het beleid van regeringen waaraan PRR-partijen deelnamen een stuk restrictiever was dan het beleid van centrum-kabinetten en centrumlinkse kabinetten. Dit lijkt er op het eerste gezicht op te wijzen dat PRR-partijen een sterke directe invloed uitoefenen op het daadwerkelijk beleidvormingsproces. Bij nader inzien blijkt dit echter toch niet zo te zijn. Het beleid dat tot stand komt in coalities met PRR-partijen is namelijk niet strenger voor immigranten dan het beleid dat wordt ontwikkeld door centrumrechtse kabinetten *zonder* deze partijen. Het lijkt er dus op dat PRR-partijen vooral een *indirecte* invloed uitoefenen op het immigratiebeleid: ze beïnvloeden de rechtse middenpartijen en deze middenpartijen zijn uiteindelijk verantwoordelijk voor het cultureel naar rechts verschuivende beleid. Dat PRR-partijen relatief weinig directe invloed hebben weten uit te oefenen heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat veel van deze partijen in de onderzochte periode zwak georganiseerd waren.

Maar PRR-partijen als bijvoorbeeld de SVP in Zwitserland en de FPÖ in Oostenrijk hebben steeds meer ervaring gekregen, en zijn inmiddels veel beter georganiseerd dan een paar jaar geleden (Albertazzi en McDonnell 2015). Dit roept de vraag op of hun directe invloed op het beleid in de laatste jaren is toegenomen. Daar lijkt wat voor te zeggen. Een recente studie suggereert dat PRR-partijen die deelnemen aan een regeringscoalitie wel degelijk ook een directe invloed uitoefenen op het beleid op het gebied van economische onderwerpen (Röth et al. 2017). Zo zijn regeringen waar PRR-partijen aan deelnemen minder geneigd om te bezuinigen op de verzorgingsstaat en juist meer geneigd de economie te dereguleren (en vooral te privatiseren). Volgens Röth en collega's is de reden hoogstwaarschijnlijk dat de over het algemeen lagere sociaaleconomische posities van de kiezers van deze partijen het voor hen moeilijk maakt om bezuinigingen op de verzorgingsstaat te steunen. Ze zijn daardoor mogelijk eerder geneigd concessies te doen met betrekking tot het dereguleren van de economie.

Bovendien staan PRR-partijen zelf vaak helemaal niet negatief tegenover deregulering.

Een nog veel belangrijkere reden om te verwachten dat de directe beleidsinvloed van PRR-partijen is toegenomen en verder toe zal nemen is dat in sommige landen deze partijen allang geen *junior*-coalitiepartners meer zijn. Denk aan bijvoorbeeld Polen en Hongarije. Daarover later meer.

4 *People: veranderingen in de publieke opinie*

Eerst is het belangrijk om stil te staan bij de vraag wat de invloed van PRR-partijen is voorbij de (partij)politieke arena. Er is, opvallend genoeg, nog relatief weinig onderzoek gedaan naar de effecten op de opvattingen van kiezers. Een recente grootschalige landenvergelijkende studie laat zien dat het succes van PRR-partijen nauwelijks van invloed is op de anti-immigratie-opvattingen van burgers (Bohman en Hjerm 2016). Een ander onderzoek richt zich specifiek op Nederland en Duitsland, en brengt op basis van paneldata individuele veranderingen in kaart (Berning en Schlueter 2016). De conclusie is ongeveer dezelfde: mensen die zich aangetrokken voelen tot een PRR-partij worden als gevolg hiervan niet negatiever over immigratie. Het lijkt er dus op dat PRR-partijen nauwelijks anti-immigratie-attitudes aanwakkeren.

Onderzoekers komen echter tot heel andere bevindingen als het om opvattingen over de politiek gaat. In Nederland speelt deze discussie al sinds de opkomst van Pim Fortuyn. Toen Fortuyn in 2002 de boel op stelten zette in de Nederlandse politiek, boog menig politiek commentator en wetenschapper zich over de vraag hoe het mogelijk was dat Fortuyn in korte tijd zo populair werd bij zoveel kiezers. Een veelgehoorde lezing is de volgende: Pim Fortuyn slaagde erin de bestaande onvrede met de politiek te politiseren en op de publieke agenda te zetten. Opeens was er een politicus die precies verwoordde waar mensen ontevreden over waren.

Deze analyse klopt, maar is slechts een deel van het verhaal. Uit cijfers van het SCP blijkt dat het vertrouwen in de politiek vlak voor de opkomst van Fortuyn nog zeer hoog was. Pas vanaf het moment dat Fortuyn landelijk bekendheid kreeg begon dit vertrouwen gestaag te dalen. Dit wijst erop dat hij niet alleen inspeelde op bestaande onvrede, maar die onvrede voor een deel ook zelf aanwakkerde (Van der Brug 2003). Samen met Wouter van der Brug en Sarah de Lange (Rooduijn et al. 2016) laat ik zien dat dit ook geldt voor Wilders. Mensen die op de PVV stemmen worden ontevredener met de politiek nadat ze hun stem hebben uitgebracht. Het zou goed

kunnen dat dit komt doordat kiezers van PRR-partijen eerder dan andere kiezers vatbaar zijn voor de populistische boodschap dat het gewone volk wordt uitgebuit en verraden door een corrupte politieke elite. Uit een experiment onder een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking blijkt inderdaad dat populistische boodschappen het politieke cynisme onder mensen die op populistten stemmen aanwakkeren (Rooduijn et al. 2017). Deze bevindingen suggereren dat er sprake is van een spiraal van ontevredenheid onder het electoraat van PRR-partijen (Hooghe en Dassonneville 2016). Dit impliceert ook dat er sprake is van attitudepolarisatie op dit vlak: PRR-kiezers worden almaar ontevredener maar andere kiezers niet (zie ook Castanho Silva 2017).

In grote lijnen kunnen we concluderen dat de invloed van PRR-partijen op attitudes over immigratie beperkt is, maar dat er wél een duidelijk effect is op opvattingen over de politiek. Het lijkt erop dat mensen die op PRR-partijen stemmen dat vooral doen vanwege hun onvrede over het immigratiebeleid in hun land. Wanneer ze zich eenmaal identificeren met de PRR-partij waar ze op hebben gestemd, bewegen ze ook op met betrekking tot hun opvattingen over het functioneren van de politiek naar 'hun' PRR-partij toe.

5 *Polity*: gevaren voor de liberale democratie

PRR-partijen lijken dus een behoorlijke impact te hebben met betrekking tot drie van de vier sub-p's van *Politics*: *parties*, *policies* en *people*. Maar hoe zit het met de *polity* – of, in andere woorden, met ons politieke systeem? Voor we die vraag kunnen beantwoorden is het belangrijk even stil te staan bij de vraag hoe ons politieke bestel er eigenlijk uitziet. Alle westerse politieke systemen zijn liberale democratieën, en bestaan uit twee pijlers: een democratische en een liberale (Mouffe 2005). Het doel van de democratische pijler is het centraal stellen van de wil van het volk: de *volonté générale* zou het uitgangspunt van alle politieke beslissingen moeten zijn. Het doel van de liberale pijler is juist het *beteugelen* van de wil van het volk (Kornhauser 1959). En wel op ten minste twee verschillende manieren. Ten eerste door minderheidsrechten: minderheden dienen beschermd te worden tegen een eventuele tirannie van de meerderheid. Ten tweede door *checks and balances*. Het achterliggende idee is dat macht altijd corrupteert en dat geen enkele institutie of persoon over te veel macht mag beschikken. De macht moet daarom worden verdeeld over verschillende instituties die elkaar in toom houden.

De ideeën van PRR-partijen zijn prima te verenigen met de uitgangspunten van de democratische pijler. Beide stellen immers de wil van het volk centraal. De ideeën van PRR-partijen zijn echter een stuk minder goed verenigbaar met de liberale pijler (Panizza 2005). Ten eerste zijn PRR-partijen geen fan van minderheidsrechten. Integendeel. Zij vinden minderheidsrechten maar niets omdat ze een directe vertaling van de volkswil in beleid in de weg staan. Daar komt nog eens bij dat minderheidsrechten de positie van groepen waar PRR-partijen zich tegen verzetten – de volgens hen ‘gevaarlijke buitenstaanders’ (immigranten of mensen met een andere afkomst of religie) – juist versterken. Ten tweede hebben PRR-partijen het niet op *checks and balances*. Alle instituties die een directe vertaling van de volkswil in beleid in de weg staan worden gezien als ballast die men liever kwijt dan rijk is.

Wat is nu de impact van PRR-partijen op het functioneren van de liberale democratie? Kort samengevat kunnen we stellen dat ze zowel een correctiemechanisme als een gevaar vormen (Rovira Kaltwasser 2012). Ze vormen een correctiemechanisme omdat ze ervoor zorgen dat onderwerpen die kiezers belangrijk vinden, maar die genegeerd worden door gevestigde middenpartijen, op de politieke agenda komen (Van der Meer 2017). Denk aan onderwerpen als immigratie en Europese integratie, die tot de politieke doorbraak van PRR-partijen in de jaren negentig en nul nauwelijks aandacht kregen van de traditionele middenpartijen. Een mooie vergelijking is de volgende: PRR-partijen gedragen zich eigenlijk als mensen die net een slokje te veel op hebben op een feestje: ze houden zich niet aan bestaande conventies, maar leggen vaak wel pijnlijke dieperliggende problemen bloot (Arditi 2005: 90-91). Ook kanaliseren PRR-partijen de onvrede. Mensen die ontevreden zijn met de politiek kunnen op een partij stemmen die zich afzet tegen de gevestigde en traditionele politieke partijen (Taggart 2002).

Maar PRR-partijen vormen ook een gevaar. Ze laten zich niet alleen in woorden negatief uit over de liberale democratie, maar brengen in de praktijk ook daadwerkelijk schade toe aan liberaal-democratische kerninstituties. Laat me twee voorbeelden geven.

De huidige premier van Hongarije, Viktor Orbán (*Fidesz*), wil het politieke stelsel in zijn land omsmeden tot een ‘illiberale democratie’. Doordat zijn partij beschikt over ongeveer twee derde van de parlementszetels heeft Orbán een controversiële nieuwe grondwet kunnen invoeren en politieke geestverwanten op cruciale posities benoemd. Daarnaast heeft hij door de mediavrijheid aan banden te leggen en de macht van het constitutionele hof te beperken de tegenmachten in Hongarije flink afgezwakt. En

door een hek van 155 kilometer lang en 3 meter hoog langs de grens met Servië te bouwen, probeert Orbán vluchtelingen buiten de deur te houden. Daarmee beknot hij de rechten en vrijheden van (toekomstige) minderheden. Ook de wetenschap is niet veilig voor Orbáns illiberale kruistocht. Zijn regering probeert de prestigieuze *Central European University* (CEU) in Budapest te sluiten. Deze universiteit wordt gerund door miljardair en filantroop George Soros, volgens Orbán een vijand van het Hongaarse volk. (Soros ondersteunt namelijk organisaties die in Hongarije opkomen voor mensenrechten, democratisch bestuur en vluchtelingen.) Een nieuwe wet maakt het onmogelijk voor universiteiten om diploma's uit te geven vanuit een land waar het geen daadwerkelijke campus heeft. De nieuwe wet geldt voor alle universiteiten in Hongarije, maar het is meer dan duidelijk dat de regering deze wet op maat gemaakt heeft voor de CEU – een universiteit die gedeeltelijk vanuit de VS opereert.

Ook Polen is de weg van de illiberale democratie ingeslagen. Jaroslaw Kaczynski, de voorzitter van de Poolse regeringspartijpartij Recht en Rechtvaardigheid (PiS), is een bewonderaar van Orbán. In korte tijd heeft PiS haar afkeer van *checks and balances* laten blijken door controversiële politici te benoemen, een omstreden mediawet in te voeren, en de bevoegdheden en onafhankelijkheid van het grondwettelijk hof te beperken. De Poolse minister van Justitie heeft nu de mogelijkheid om voorheen onafhankelijke rechtbankvoorzitters te ontslaan. En daarbij hoeft hij of zij niet eens te beargumenteren waarom. En net als in Hongarije heeft de regering het niet zo op minderheidsrechten; PiS doet er alles aan vluchtelingen buiten de landsgrenzen te houden. Hoe de partij over vluchtelingen denkt blijkt uit uitspraken van partijvoorzitter Kaczynski. Tijdens een partijbijeenkomst in 2015 stelde hij dat vluchtelingen allerlei soorten parasieten met zich meebrengen. Polen wordt regelmatig op de vingers getikt door de Europese Commissie. Zo heeft Eurocommissaris Frans Timmermans gezegd dat de hervormingen in Polen in strijd zijn met de principes van behoorlijk bestuur en rechtspraak. De Europese Commissie heeft daarom Artikel 7 van het Verdrag van Lissabon (de zogenaamde 'nucleaire optie') ingeroepen, waardoor Polen het stemrecht bij besluitvorming in de EU kan kwijtraken. Zo'n vaart zal het echter niet lopen. EU-lidstaten kunnen hier namelijk een veto over uitspreken – een mogelijkheid waar Orbáns regering ongetwijfeld gebruik van zal maken.

6 Hoe te reageren?

Deze ontwikkelingen roepen allerlei normatieve vragen op waarvan de belangrijkste misschien wel is: hoe om te gaan met de dreiging voor de liberale democratie die van PRR-partijen uitgaat? Laat me, op basis van de hierboven besproken empirische bevindingen, twee aanbevelingen doen. Eentje aan politieke partijen en eentje aan wetenschappers.

Zoals ik hierboven al beschreef is de huidige reactie van veel middenpartijen een gecombineerde strategie van inclusie en exclusie: *inclusie* van sommige van de ideeën van PRR-partijen, morele *exclusie* van deze partijen zelf. Ik denk dat dit precies de verkeerde reactie is. De meeste traditionele sociaaldemocratische, christendemocratische en liberale partijen hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan de totstandkoming van de naoorlogse liberale democratie. Deze middenpartijen zouden daarom bij uitstek de hoeders moeten zijn van dit liberaal-democratische politieke systeem. Maar door inhoudelijk richting PRR-partijen te bewegen zijn ze dat allerminst. Sterker nog: het heeft er zelfs toe geleid dat sommige van hun eigen opvattingen op gespannen voet zijn komen te staan met de rechtsstaat. In een recent rapport laat de Nederlandse Orde van Advocaten (2017) bijvoorbeeld zien dat enkele beleidsvoorstellen van VVD en CDA onverenigbaar zijn met de fundamenteën van onze rechtsstaat. Zo wil het CDA het financieren van moskeeën en islamitische organisaties door buitenlandse overheden verbieden en schrijft de VVD dat wie zich bij een terroristische organisatie aansluit het recht om Nederlander te zijn zou moeten verliezen.

Ook het demoniseren en moreel uitsluiten van PRR-partijen is een slecht idee. Ten eerste omdat deze partijen niet fascistisch of nazistisch zijn. Het zijn *radicaal*-rechtse partijen die functioneren binnen de kaders van de democratie. Het zijn geen *extreem*-rechtse partijen die geweld verheerlijken en het democratische bestel verwerpen. Ook is het uitsluiten van PRR-partijen om strategische redenen een slecht idee. Middenpartijen die PRR-partijen buitensluiten geven deze partijen namelijk extra munitie voor hun populistische boodschap dat de politieke elite niet naar de 'gewone burger' luistert. Door PRR-partijen buiten de orde te plaatsen zetten ze namelijk ook de miljoenen kiezers buitenspel die op deze partijen stemmen.

Middenpartijen zouden de gecombineerde strategie van insluiten en uitsluiten daarom precies om moeten keren: ze zouden PRR-partijen moeten accepteren als volwaardige deelnemers aan het politieke debat, maar

ze zouden opvattingen die in strijd zijn met de fundamenteën van de rechtsstaat te allen tijde moeten bestrijden.

Tot zover de middenpartijen. Nu de wetenschappers. Wij wetenschappers zijn geen buitenstaanders die de kritiek van PRR-partijen van een veilig afstandje kunnen observeren en analyseren. Een van de redenen daarvoor is dat we zelf onderdeel zijn van de populistische kritiek van deze partijen. Hun afkeer richt zich niet alleen tegen politieke en economische elites, maar ook tegen de snobistische intellectuelen in hun ivoren torens van de wetenschap. Hoe moeten onderzoekers zoals ikzelf, wetenschappers die zich in hun onderzoek specifiek richten op deze partijen en hun kiezers, zich nu opstellen? Dat is geen makkelijk te beantwoorden vraag. Ik denk dat we moeten proberen om zo neutraal mogelijk te zijn in onze analyses. Natuurlijk kan geen enkele onderzoeker ooit volledig objectief zijn. Onze eigen waarden en opvattingen spelen een rol, zeker bij het kiezen van de onderwerpen en vragen waar we ons in ons onderzoek op willen richten. Toch denk ik dat we bij het opzetten van ons onderzoek en het analyseren van onze data zo terughoudend mogelijk moeten zijn met onze eigen normatieve ideeën. Ik vraag mezelf altijd af of een onderzoeker met andere ideologische voorkeuren op basis van dezelfde data tot dezelfde conclusies zou komen als ik. Als dat niet het geval is, heb ik een probleem.

Maar dit betekent niet dat ik denk dat onderzoekers zich buiten het normatieve debat over dit onderwerp moeten houden. Integendeel. Sociale wetenschappers mogen zich wat mij betreft juist best wat vaker in deze discussie mengen. De liberale democratie vormt een noodzakelijke voorwaarde voor het bestaan van een open en pluriforme samenleving waarin de wetenschap kan bloeien, academici hun werk kunnen doen en we allemaal in vrijheid kunnen leven. Het is ook de verantwoordelijkheid van wetenschappers om dat systeem te beschermen.

Literatuur

- Abou-Chadi, T. (2016) Niche party success and mainstream party policy shifts: How green and radical right parties differ in their impact. *British Journal of Political Science*, 46(2): 417-436.
- Akkerman, T. (2012) Comparing radical right parties in government: Immigration and integration policies in nine countries (1996-2010). *West European Politics*, 35(3): 511-529.
- Albertazzi, D. en D. McDonnell (2015) *Populists in power*. London: Routledge.
- Alonso, S. en S.C. Da Fonseca (2012) Immigration, left and right. *Party Politics*, 18(6): 865-884.
- Arditi, B. (2005) Populism as an internal periphery of democratic politics. In: F. Panizza (red.) *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso, 72-98.

- Berning, C.C. en E. Schlueter (2016) The dynamics of radical right-wing populist party preferences and perceived group threat: A comparative panel analysis of three competing hypotheses in the Netherlands and Germany. *Social science research*, 55: 83-93.
- Betz, H.G. (1994) *Radical right-wing populism in Western Europe*. Basingstoke: Macmillan.
- Bohman, A. en M. Hjerm (2016) In the wake of radical right electoral success: a cross-country comparative study of anti-immigration attitudes over time. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(11): 1729-1747.
- Brug, W. van der (2003) How the LPF fuelled discontent: Empirical tests of explanations of LPF support. *Acta Politica*, 38(1): 89-106.
- Castanho Silva, B. (2017) Populist radical right parties and mass polarization in the Netherlands. *European Political Science Review*: 1-26.
- Eatwell, R. (1996) On defining the 'Fascist Minimum': The centrality of ideology. *Journal of Political ideologies*, 1(3): 303-319.
- Han, K.J. (2015) The impact of radical right-wing parties on the positions of mainstream parties regarding multiculturalism. *West European Politics*, 38(3): 557-576.
- Heerden, S.C. van en W. van der Brug (2017) Demonisation and electoral support for populist radical right parties: A temporary effect. *Electoral Studies*, 47: 36-45.
- Heerden, S. van, S.L. de Lange, W. van der Brug en M. Fennema (2014) The immigration and integration debate in the Netherlands: Discursive and programmatic reactions to the rise of anti-immigration parties. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(1): 119-136.
- Hooghe, M. en R. Dassonneville (2016) A Spiral of Distrust: A Panel Study on the Relation between Political Distrust and Protest Voting in Belgium. *Government and Opposition*: 1-27.
- Kornhauser, W. (1959) *The politics of mass society*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Manucci, L. en E. Weber (2017) Why The Big Picture Matters: Political and Media Populism in Western Europe since the 1970s. *Swiss Political Science Review*, 23(4):313-334.
- Meer, T. van der (2017) *Niet de kiezer is gek*. Houten: Spectrum.
- Meguid, B.M. (2005) Competition between unequals: The role of mainstream party strategy in niche party success. *American Political Science Review*, 99(3): 347-359.
- Meijers, M.J. (2017) Contagious Euroscepticism: The impact of Eurosceptic support on mainstream party positions on European integration. *Party Politics*, 23(4): 413-423.
- Mouffe, C. (2005) The 'end of politics' and the challenge of right-wing populism. In: F. Panizza (red.) *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso, 50-71.
- Mudde, C. (2007) *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nederlandse Orde van Advocaten (2017) *De partijprogramma's voor de verkiezingen 2017: Rechtsstatelijk?* Rapport van de Commissie Rechtsstatelijkheid in verkiezingsprogramma's. Den Haag: Nederlandse Orde van Advocaten.
- Panizza, F. (2005) Introduction: Populism and the mirror of democracy. In: F. Panizza (red.) *Populism and the Mirror of Democracy*. London: Verso, 1-31.
- Rooduijn, M., W. van der Brug en S.L. de Lange (2016) Expressing or fuelling discontent? The relationship between populist voting and political discontent. *Electoral Studies*, 43: 32-40.
- Rooduijn, M., W. van der Brug, S.L. de Lange en J. Parlevliet (2017) Persuasive Populism? Estimating the Effect of Populist Messages on Political Cynicism. *Politics and Governance*, 5(4): 136-145.
- Rooduijn, M., S.L. de Lange en W. van der Brug (2014) A populist Zeitgeist? Programmatic contagion by populist parties in Western Europe. *Party politics*, 20(4): 563-575.
- Rovira Kaltwasser, C. (2012) The ambivalence of populism: threat and corrective for democracy. *Democratization*, 19(2): 184-208.
- Röth, L., A. Afonso en D. Spies (2017) The impact of Populist Radical Right Parties on socio-economic policies. *European Political Science Review*.

- Rydgren, J. (2007) The sociology of the radical right. *Annual Review of Sociology*, 33: 241-262.
- Schumacher, G. en K. van Kersbergen (2016) Do mainstream parties adapt to the welfare chauvinism of populist parties? *Party Politics*, 22(3): 300-312.
- Spanje, J. van (2010) Contagious parties: Anti-immigration parties and their impact on other parties' immigration stances in contemporary Western Europe. *Party Politics*, 16(5): 563-586.
- Taggart, P. (2002) Populism and the pathology of representative politics. In: Y. Meny en Y. Surel (red.) *Democracies and the populist challenge*. Basingstoke: Palgrave, 62-80.
- Taggart, P. (2000) *Populism*. Buckingham: Open University Press.

Over de auteur

Matthijs Rooduijn is als politiek socioloog verbonden aan de afdeling politicologie van de Universiteit van Amsterdam. Hij doet onderzoek naar populisme, publieke opinie en kiesgedrag. Op dit moment is hij bezig met zijn VENI-onderzoek naar de oorzaken van maatschappelijke polarisatie. Hij schrijft regelmatig over zijn onderzoek op de politicologenblog *Stuk Rood Vlees*.

E-mail: m.rooduijn@uva.nl

